

Fig. 1. Kirken set fra sydøst. Foto HW 2004. – *The church viewed from the south east.*

SKT. JOHANNES KIRKE

Oversigt. Kirken ved Boulevarden er opført 1939–41 efter tegninger af arkitekt Harald Lønborg-Jensen (jf. bygningsindskrift i prædikestolen). Ved kirkens indvielse 28. sept. 1941 udskiltes kirkens nye sogn fra Vor Frelsers Sogn omfattende byens nordvestre kvarter.

Historisk indledning. Menighedsrådene ved Vejle Skt. Nikolaj Kirke og Vor Frelsers Kirke nedsatte i januar 1935 en komité med det formål at opføre en kirke i byens vestlige del. I den stærkt voksende bydel var der allerede 1916 på initiativ af sognepræsten ved Vor Frelsers Kirke, Johan Geismar, opført et *menighedshus*, Vesterbrogade 54, som efter en udvidelse 1925 kom til at danne ramme om det kirkelige liv, og hvor der efter ansættelsen af en hjælpepræst i Skt. Nikolaj Sogn 1933 også afholdtes gudstjenester. Navnlig sog-

nepræsten ved Skt. Nikolaj Kirke, Poul Sørensen, virkede for planerne om en tredje kirke i byen.¹

Efter at kirkekomitéen til en indledning havde overvejet at lade arkitekt B. Billund opføre den nye kirke, og man havde besøgt dennes nyopførte ligkapel i Fredericia (1942 udbygget til den nuværende Christianskirke), blev Harald Lønborg-Jensen, København, i maj 1935 engageret som arkitekt. Han leverede et første forslag i februar 1937, ifølge hvilket kirken, der var udformet som en basilika, skulle orienteres med koret mod nord og tårnet mod syd. Efter en forhandling mellem sognepræst Poul Sørensen og kirkeministeren i januar 1938 blev det dog besluttet at orientere kirken øst-vest og placere denne på byggegrundens nordlige og højeste del. Harald

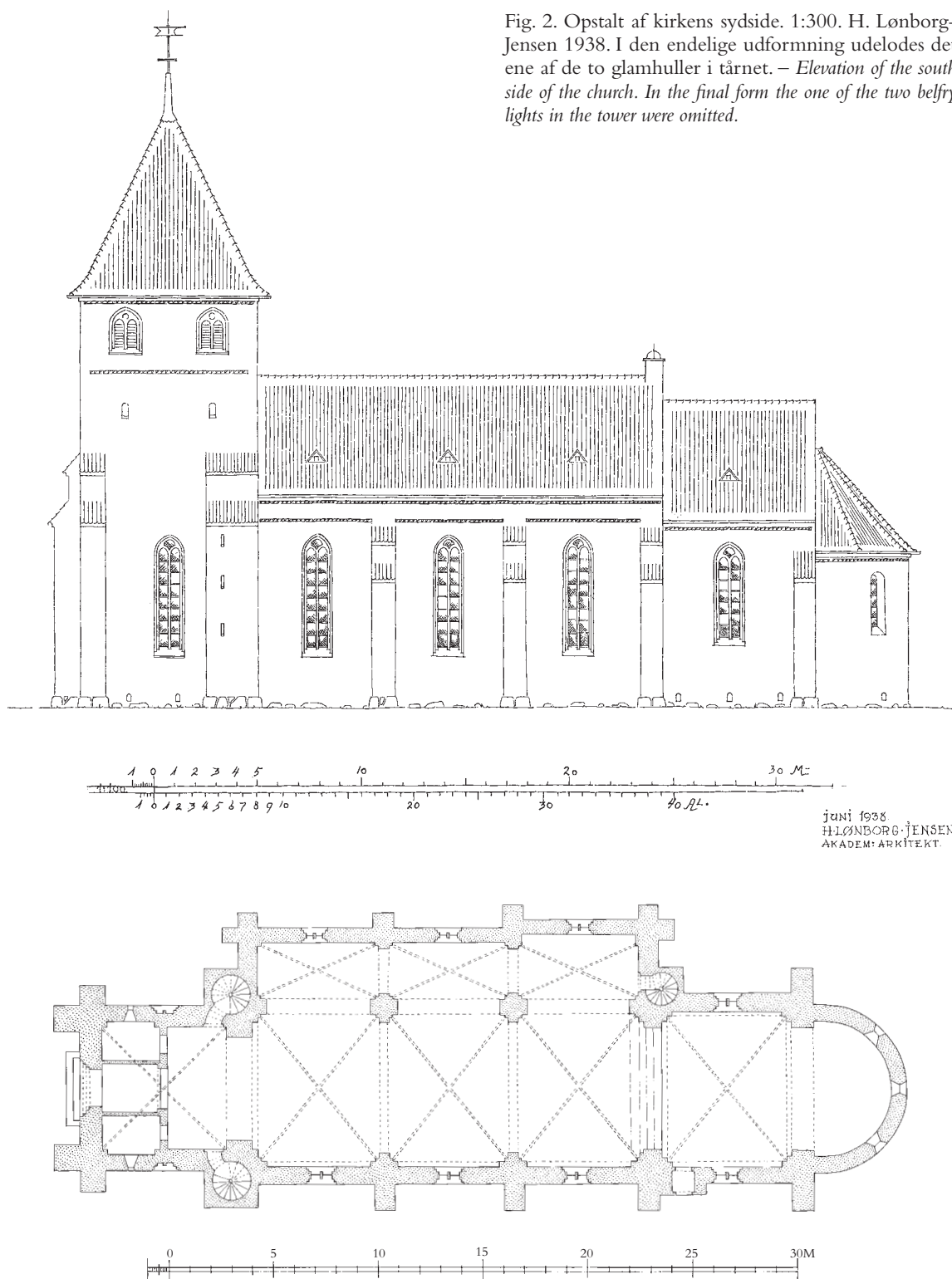
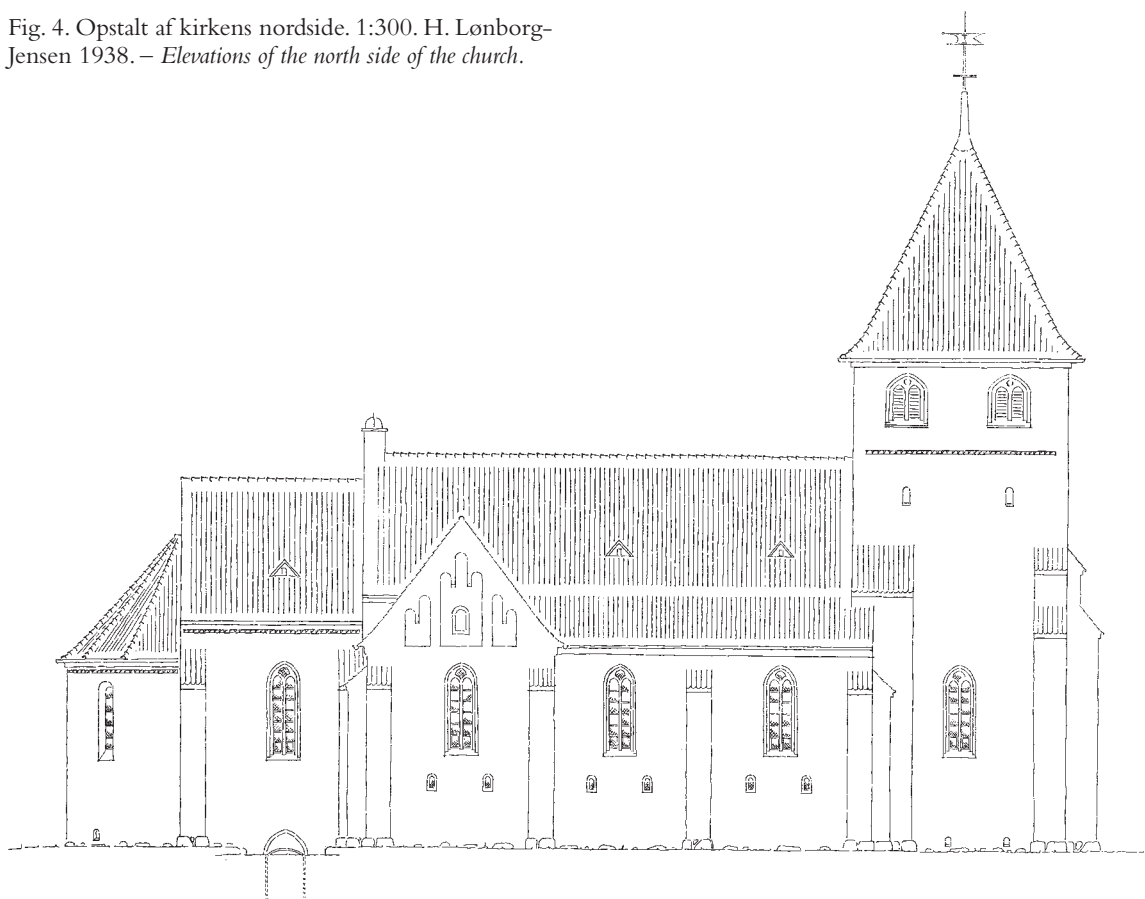

Fig. 2. Opstalt af kirkens sydside. 1:300. H. Lønborg-Jensen 1938. I den endelige udformning udelodes det ene af de to glømhuller i tårnet. – *Elevation of the south side of the church. In the final form the one of the two belfry lights in the tower were omitted.*

Fig. 3. Grundplan. 1:300. Tegnet af MN 2005 efter H. Lønborg-Jensen 1938, suppleret af NJP 2005. – *Ground plan.*

Fig. 4. Opstalt af kirkens nordside. 1:300. H. Lønborg-Jensen 1938. — Elevations of the north side of the church.

Lønborg-Jensens endelige tegninger (fig. 2-8) er dateret juni 1938, og de kom med få ændringer til at danne grundlag for den nye kirke.²

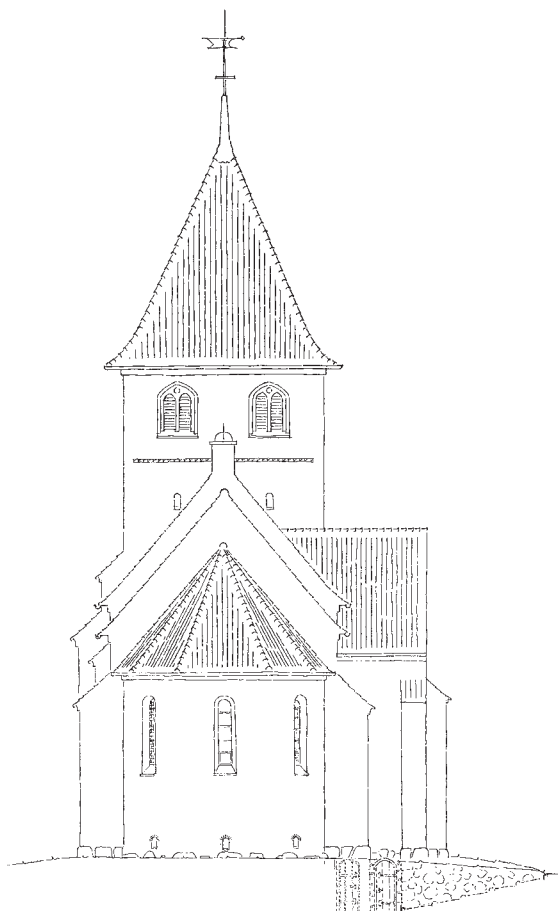
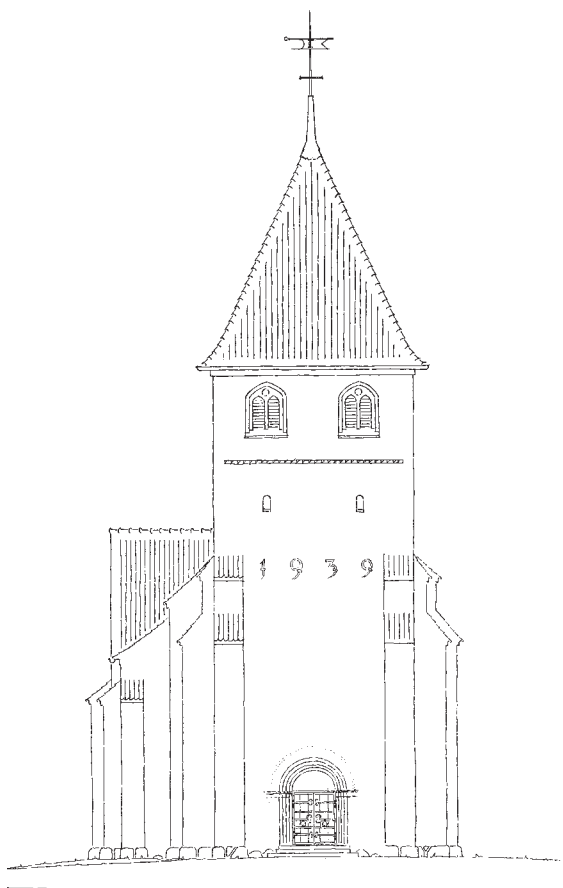
Byggeriet indledtes med grundstenens nedlæggelse 20. maj 1939. Staten og byen bidrog hver til kirkens opførelse, mens resten af byggesummen blev tilvejebragt ved frivillige bidrag. Det daglige tilsyn blev ført af arkitekt C. Hess-Petersen, Vejle, og murerarbejdet var efter en licitation overdraget til murermester S. Chr. Sørensen, Vejle.³

BYGNING

Beliggenhed. Grunden, der allerede 1919 blev stillet til rådighed af kommunen, omgives af Boulevarden, Svendsgade og Haraldsgade. Kirken er rejst på den nordre del, hvorfra terrænet falder mod syd. Et *menighedshus* i ét plan, Johanneshuset, med konfirmandstuer og kontorer

er 1981 opført sydøst for kirken (arkitekt N. E. Steensen). På plænen syd for kirken er 5. maj 1946 afsløret en *mindsten* for befrielsen. Indskriften, udført af stenhuggeren Carl Pedersen og med tekst af forfatteren Anton Berntsen, lyder: »5. maj 1945. Frihedens og Fredens dag/ Verdens Riger sank i Grus/ Floder farvedes af Blod/ end dog staar vor Moders Hus/ Gud var gamle Danmark god«.

Kirken består på traditionel vis af apsis, kor og skib samt et tårn i vest og et sideskib i nord. Sidstnævnte er med et pulpitur delt i to etager, som ved store arkader åbner sig mod hovedskibet. De to skibe dækkes af et fælles sadeltag, idet sideskibets østre fag, der er lidt bredere end de to vestre, dog i det ydre fremtræder som et 'kapel' med blændingsprydet gavlspejls. Kor og apsis med underliggende krypt er hævet fem trin over skibets gulv; tårnrummet tjener som våbenhus.

Den hvidkalkede og teglhængte bygning fremtræder som en forstørret pastiche på en dansk landsbykirke i en vellykket blanding af romanske og gotiske stiltræk, mens inventaret overvejende er holdt i renæssancestil. De romanske stilelementer er fortrinsvis, men dog ikke udelukkende, brugt i de 'oprindelige' afsnit, apsis, kor og hovedskib, mens gotikken kommer til udtryk i 'tilbygningerne', tårn og sideskib, og i støttepiller, vinduer og hvælv. Det udvendige indtryk af en landsbykirke modsvares indvendig af et vist købstadspræg.

Det arkitektoniske helhedsindtryk af soliditet og styrke understreges af de mange teglhængte støttepiller, der i varierende højde og udformning ledsager murene og samtidig markerer de enkelte bygningsafsnit og fag. Facadernes udsmykning er begrænset til en rundbuefrise i den 'romanske'

apsis, ledsaget af et savtakskifte, som også er brugt øverst i kor og skib, hvor det markerer en fingeret forhøjelse af murene. *Vinduerne* er rundbuede og smigede i apsis og spidsbuede og falsede i de øvrige afsnit, hvor de er udført som stavværk i varierende størrelse med de største åbninger i syd. Der er adgang til koret gennem en 'præstedør' i sydmuren, anbragt i et fremspring, mens hovedindgangen er henlagt til tårnets vestside, hvor man over en høj trappe kommer ind i kirken ad en rundbuet og falset *portal* med murede kragbånd og glat tympanonfelt.

Tårnet er i tre stokværk, hvoraf den nederste, hvælvede etage, der rummer våbenhus og orgel, åbner sig mod kirken ved en stor spidsbuet arkade. Udvendig styrkes tårnet af høje støttepiller og ligeså høje trappehuse i nord og syd. Åbningerne er varianter af vinduerne i selve kirken, og

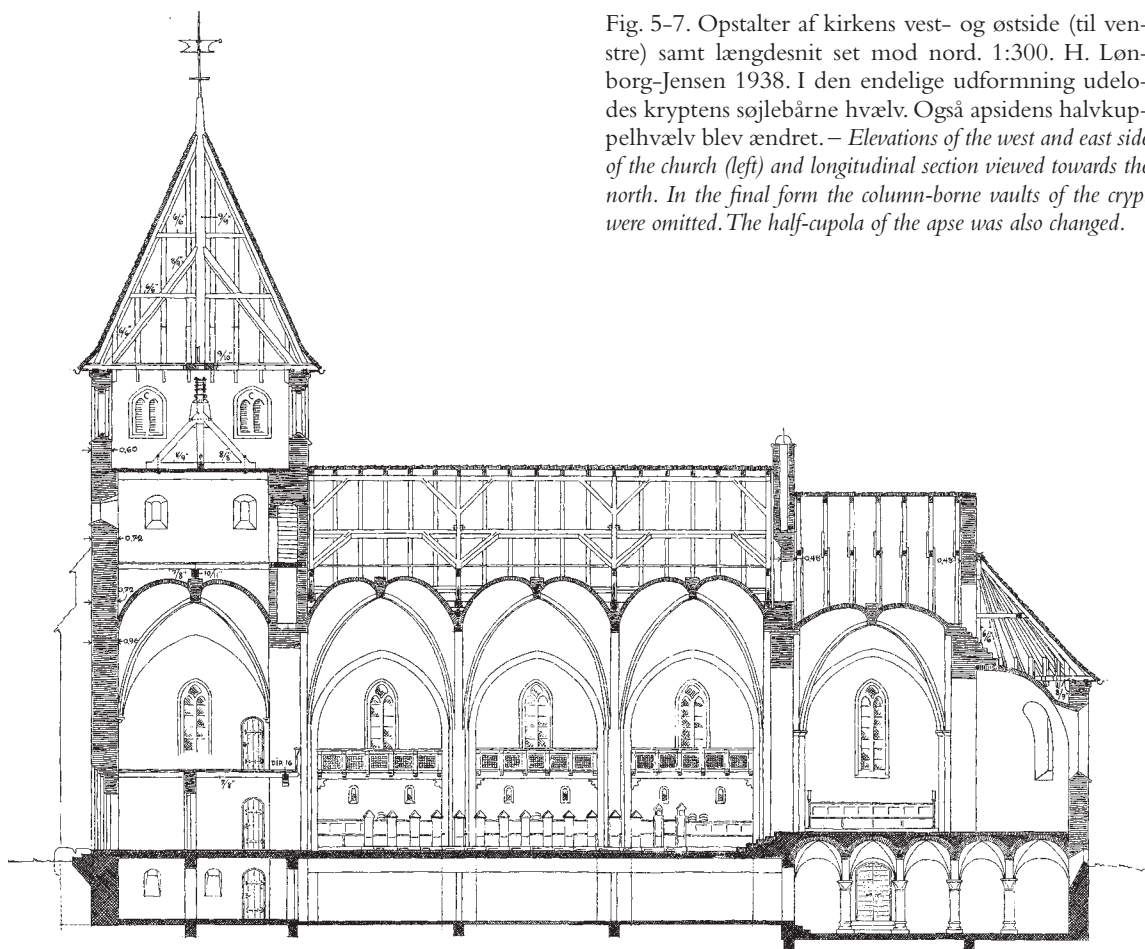

Fig. 5-7. Opstalter af kirkens vest- og østside (til venstre) samt længdesnit set mod nord. 1:300. H. Lønborg-Jensen 1938. I den endelige udformning udeloddes kryptens søjlebårne hvælv. Også apsidens halvkuppelhvælv blev ændret. — Elevations of the west and east side of the church (left) and longitudinal section viewed towards the north. In the final form the column-borne vaults of the crypt were omitted. The half-cupola of the apse was also changed.

også glamhullerne, ét i hver af klokkestokværkets fire sider, er spidsbuede og falsede. Over portalen i vest er anbragt en muret roset og herover med jerndrager årstallet »1940«. Vindfløjen over pyramidespiret⁴ har i gennembrudt arbejde et kronet monogram »CX« for kong Christian X.

Sideskibet, der gør bygningen asymmetrisk, fremtræder i det ydre som en 'gotisk' tilbygning, hvoraf de to vestre fag som nævnt er under fælles tag med hovedskibet. Ahistoriske er de lavt siddende, små 'romanske' åbninger, der giver lys til rummet under pulpituret, mens de større vinduer i etagen herover svarer til sydsidens 'gotiske' vinduer. En vindeltrappe i hjørnet mellem kor og sideskib giver sammen med trappehuset ved tårnets nordside adgang til sideskibets pulpitur.

I det indre dækkes de lyse, hvidkalkede rum af murede, gotiske *krydshvælv*, hvilende på falsede

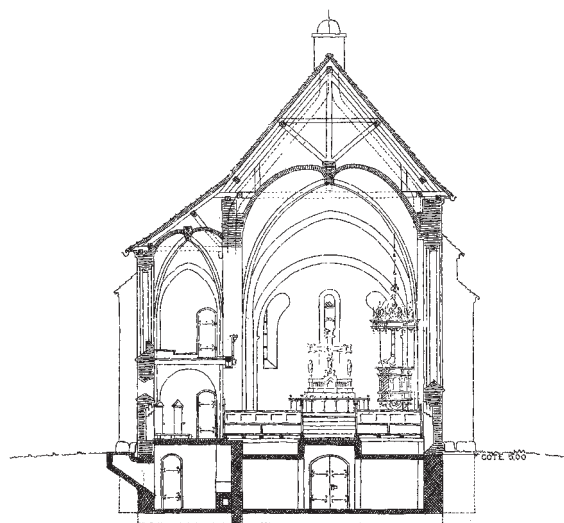

Fig. 8. Tværsnit set mod øst. 1:300. H. Lønborg-Jensen 1938. — Cross-section viewed towards the east.

piller og halvstensribber. Gjord- og skjoldbuer er spidse ligesom også de brede arkader mellem hoved- og sideskib. Apsiden har *halvkuppelhvælv* og såvel apsisbue og korbue er runde. Gulvene er lagt med røde mursten i munkestensformat; under stolene er der trægulv. *Krypten* under apsis og kor, hvortil der er adgang gennem en 'kælder-dør' i nordsiden, dækkes af et fladt loft, idet man af økonomiske grunde måtte opgive arkitektens forslag om søjlebårne 'romanske' hvælv. Krypten tjente i kirkens første tid som ligkapel.

De udvendige mure, der siden 1996 igen er hvidkalkede, fremtrådte i de foregående årtier med en gråtonet grov puds. I arkitektens forslag 1938 havde det været planen, at kirken skulle stå i blank mur af røde sten, men dette måtte opgives på grund af materialeangel.

Arkitekturhistorisk placering. Harald Lønborg-Jensens kirke, der som nævnt er tegnet 1938 og fuldført i verdenskrigens første år, er et af 1940'ernes væsentlige bidrag til dansk kirkearkitektur. 'Den hvide kirke på den grønne høj', som den kaldtes allerede ved indvielsen i september 1941, er på sin egen måde et monument over krigen og besættelsen, som man ser det af Christian X's monogram på vindfløjen, prædikestolens 'byggningsindskrift', fredsklokken og befrielsesmonumentet foran kirken. Kirken i Vejle blev den tredjesidste af de i alt mere end 20 kirker, som den meget benyttede arkitekt nåede at opføre eller ombygge i årene 1908-44.⁵ Det er en helstøbt bygning holdt inden for de traditionelle rammer og med et historisk-romantisk præg, der bekræfter arkitektens sans for godt håndværk og hans evne til, trods brugen af flere stilarter, at holde helheden i ave.⁶

En *kalkmalet udsmykning* i apsidens halvkuppelhvælv (jf. fig. 9) er udført 1943 af maleren Ole Søndergaard, der samtidig leverede malerierne til altertavlen. Motivet, der efterligner middelalderligt kalkmaleri, viser Kristus som verdensdommer i stor, overmenneskelig størrelse. Han er afbildet med åbne naglehuller og korsglorie, tronende på regnbuen og med fødderne på jordkloden. Fra ansigtet udgår over de udbredte arme lilje og sværd, som retter sig imod hhv. 'frelste' og 'fortabte' engle i nord og syd, svarende til de to grupper af nutidsmennesker i altertavlens midtskab. Figu-

erne, der er præget af stor alvor, er som vanligt for kunstneren kendetegnet ved en monumental enkelthed i form og farver, som er begrænset til gult, grønt og jordbrunt. Himmelhvælvet er optaget af små stiliserede stjerner og rosetter.

INVENTAR

Inventaret er i det væsentlige fra opførelsen og tegnet af Harald Lønborg-Jensen; en del er dog suppleret eller kommet til i de nærmest følgende år, bl.a. muliggjort af freden 1945. Alt træinventar er farvesat 1943-44 i hovedsagelig mørkelilla, sort, gråt samt lidt rødt og forgyldning. Det sidste dominerer på altertavlen.

Alterbordet, fra 1941, er muret af munkesten og står i blank mur.

Altertavlen er fra 1941 med malerier fra 1943, der skyldes Ole Søndergaard assisteret af Viktor Steensgaard (jf. fig. 9). Tavlen efterligner en sengotisk skabsaltertavle med høj predella, drejelige fløje og malerifelter i form af pålagte trekloverarkader, tre i midtskabet, seks i hver fløj. I midtfeltet er malet Jesus på korset, i de noget smallere sidefelter to grupper af nutidsmennesker, troende (tv.) og skeptikere. En sol over korset stråler ud over alle tre felter. I fløjene står de tolv apostle. Rammeværket er brunt med forgyldte sirater og indskrifter. Predellaens indskrifter på sort bund citerer nadverindstiftelsen, »Vor Herre Jesus Kristus ...«, og missionsbefalingen, »Mig er givet al magt ...« (1 Kor. 23-25, Matt. 28, 18-19).

En kort periode inden malerierne kom til, smykkedes tavlen af et *krucifiks* med figur af be-malet gips, der udførtes 1942 af billedhuggeren Just Nielsen Sondrup som en gave fra pastor Haldor Halds forældre og søskende.⁷ Figuren, 81 cm høj, er Thorvaldsenpræget, mildt sovende, med benene hvilende på en fodstøtte, og kors af bejdsset fyr. Krucifikset har nu plads i sideskibet.

Altersølvet er til dels fra 1941 og blev for visse deles vedkommende tilvejebragt ved indsamling, da sølv var en mangelvare. Byens guldsmede smeltede sølvet og tilvirkede det uden beregning, lige som dette altersølv savner stempler.

Af kirkens to *alterkalke* er den ene fra 1941, tegnet af Lønborg-Jensen som en glat romansk

Fig. 9. Korets indre set imod øst med apsismalet, altertavle og døbefont. Foto HW 2004. – Interior viewed towards the east.

kalk, den anden er indkøbt til kirken 1962 fra Cohrs sølvmedje i Fredericia. *Dissen* er russisk (ustemplet), fanen med randskrift, fordybningen med graveret fremstilling af Maria med barnet i byzantinsk stil. En *ske*, 12 cm lang, har blomsterformet laf og bærer københavnsmærke samt gardeinmærke for Johannes Siggard (1932–60).

Oblatasken, i pletsølv, er skænket 1941, rektangulær, låget med dreven fremstilling af Leonardo da Vincis Nadver samt indskriften »Amen dico vobis unus me traditurus est« (Sandelig siger jeg jer ... Mark. 14,18). På undersiden læses: »Aar 1941 skænket til Sct. Johannes Kirke i Vejle af Oda Büchleier, København og Oda Schrøder i Vejle«. *Alterkanden*, skænket 1962, er et arbejde fra Cohrs sølvmedje i Fredericia, enkel med reliefskors. Under bunden giver indskriften: »Skænket af en kreds af taknemmelige anonyme i anled-

ning af sognepræsteparret ved Vejle Sct. Johannes Kirke Else og Børge Mosumgaards sølvbryllup 16. juli 1962«. Kanden afløste en *†alterkande* af sort procelæn.

Alterstagerne, af messing, er fra 1958, 50 cm høje, udført i enkel barokstil af kobbersmed Harald Poulsen, hvis navn sammen med årstallet er indgraveret i den ene stage. Nyere *syvstage*. Malmstagerne har afløst et sæt *træstager*.

Af *messehaflerne* er en mellemgrøn fra 1972, af strukturvævet stof med korsmotiv. Den er leveret af Dansk Paramenthandel, ligesom en hafl fra 1981 af violet silke med indvævede tornekroner og sølvkors. Ligeledes fra 1981 er en hafl af råhvidt, strukturvævet stof, hvis rygmotiv, et cirkelkors af gylden duchesse og guldbånd, er genanvendt fra kirkens første *†messehafl*. Den var syet i hvid og gul brokade med indvævede motiver i form af

Fig. 10. Indre set mod øst. Foto HW 2004. – *Interior viewed towards the east.*

kornaks og roser. Foran og på ryggen sad endvidere et y-formet kors af vævede gyldne metaltråde.

Døbefonten, fra 1941, 93 cm høj, er af grålig sandsten, udført af stenhugger Krogh, København efter Lønborg-Jensens tegning. Fonten viser inspiration af de gotlandske 'paradisfonte' fra midten af 1200-tallet, især når det gælder kummens godronnering. Foden derimod, er på jysk romansk vis formet som en søjlebase. *Dåbsfadet*, fra 1958, er af messing, ganske glat, tværmål 66 cm. En *dåbskande* af bronze, 25 cm høj, er udført i middelalderstil og ifølge indskrift købt »hos bronzestøber Iversen i Hjørring«. Om korpus

løber to bånd med pyntelig uncialskrift: »Døb, genfød dem Herre from, dybt i Livets Kilde«.⁸

Altersranken er fra 1941, af smedjærn, femsidet med ti spinkle fag; dens knæk markeres af små knopspir. Et *krucifiks* fra 1942 i sideskibet er behandlet under altertavlen.

Prædikestolen, tegnet af Lønborg-Jensen, er fra 1941, himlen og rygskjoldet blev der dog først råd til 1943. Opbygningen, med fem arkadefag og hjørnesøjler, er udført som en pastiche på dansk renæssancestil med en god del udskæring, som i henhold til beskæftigelsesloven 1941 er udført af arbejdsløse billedskærere ledet af billedskærer

Fig. 11. Indre set mod vest. Foto HW 2004. – *Interior viewed towards the west.*

Weinreich. Bemaling fra 1943 i koksgråt, grå marmorering, brunt med forgyldte sirater og indskrifter, der er udført i gylden fraktur på sort bund. I fire af arkaderne læses citater fra Joh. 1,14, Joh. 14,23, Joh. 7,16-17 og Joh. 5,24, mens de tilhørende skrifthenvisninger er anført i frisen ovenover. I det femte felt læses indskriften: »I denne svære Trængselstid blev denne Kirke i Aaret 1941 bygget af Arkitekt Harald Lønborg-Jensen. I Aaret 1943 udsmykkedes den af Maleren Ole Søndergaard, der malede Apsis og Altertavlen, og V. Steensgaard, der malede Prædikestolen«. I postamentet læses citat fra Luk. 1,78-79, i himlens frise fra Rom. 1,16.

Stolestaderne fra 1941 er tegnet af Lønborg-Jensen i renæssancestil med gavle, der har spærformet afslutning og udtrækssæder. Bemaling fra 1944 i samme farver som prædikestolen. I koret findes langs væggene *bænke* af samme type.

Orglet er bygget 1956 af Th. Frobenius & Co., Kongens Lyngby, oprindelig med 30 stemmer, tre manualer og pedal. 1984 udvidet til 31 stemmer i forbindelse med en ombygning, udført af Bruno Christensen & Sønner, Terkelsbøl.⁹ Orglet og orgelpulpituret i vest er tegnet af Mogens Koch og anses for et af hovedværkerne i periodens danske orgelarkitektur.¹⁰ Indtil 1956 betjente kirken

sig af interimsinstrumenter. Et *kororgel*, med fire stemmer, er bygget o. 1890 af Frederik Nielsen, Århus, til Skydebjerg Kirke (Fyns Amt). 1992 restaureret og opstillet på pulpitur i skibets nordside af Niels Henrik Holdt Madsen, Åbenrå.¹¹

Et *maleri*, portræt af provst C. H. Christensen (sognepræst ved Skt. Nikolaj 1905–32) er udført af Jens Hejbøl 1940 (signeret). Olie på lærred, 75×55 cm, ophængt på sideskibets vestvæg.

Et *kirkeskib*, skoleskibet »København«, er udført 1936–38 af skibsbygger J. M. Jensen, Vejle, ophængt i marts 1938.¹² Femmaster, ca. 165 cm lang, med sort skrog og mørkerød bund. Ophængt på sideskibets midterste pulpitur.

Klokkerne er først anskaffet 1946, efter at der ved befrielsen foranstaltedes en folkeindsamling. Begge er støbt af Jysk Jernstøberi og Maskinfabrik i Brønderslev, indskrifterne er alle med versaler og forfattet af Anton Berntsen under indtryk af krigsafslutningen. 1) Fredsklokken, tværmål 122 cm, på legemets ene side læses: »Da Freden kom til Danmarks Vang,/ fik Klokkemalmen mæle,/ Til Søndagsfred og Kirkegang,/ jeg kalder danske Sjæle«, på den anden: »Fredsklokken skænket af Vejle Bys Borgere 1945. Jysk Jernstøberi i Brønderslev gjorde mig til Sct. Johannes Kirke i Vejle 1945.« Klokken, der har profileret hals og vejer 1220 kg, toner i 'cis', og er underlagt bestemmelsen, at den ikke må lyde under krig eller ufred i Danmark. Den er boltet direkte (uden krone) på en slyngebom af eg.

2) Bedeklokken, tværmål 91 cm, bærer, foruden samme indskrift som nr. 1 om støbningen, verset: »Jeg signer dit Dagværk,/ din Lykke, dit Savn,/ Jeg kalder til Bøn i Jesu Navn«. Ophæng som nr. 1, vægt 450 kg.

Klokkestolen er af fyr, samtidig med bygningen.

KILDER OG HENVISNINGER

Tegninger. Ved embedet (deponeret i Vejle Byhistoriske Arkiv). Projekt til ny kirke i Vejle ved H. Lønborg-Jensen 1938: planer, snit og opstalter samt detaljer af vinduer.

Arkivalier. Ved embedet (deponeret i Vejle Byhistoriske Arkiv). Bilagsprotokol til kirkeprotokollen for Vejle Skt. Johannes Kirke, 1938–43.

Litteratur. Leif Arffmann, »Sct. Johannes kirke i Vejle, kirken mellem karreerne«, *Haderslev Stiftsårbog* 1979, 120–24. – A. Pontoppidan Thyssen (udg.), *Dansk Præste- og Sognehistorie*, Haderslev Stift X, 12, Århus 1987 (Leif Arffmann om Vejle s. 1016–45). – Leif Arffmann m.fl., *Træk af Sct. Johannes Kirkes historie 1941–1991*, Vejle 1991.

Beskrivelse af bygning ved Niels Jørgen Poulsen, inventar ved Ebbe Nyborg og Ole Olesen (orgel). Redaktionssekretær Heidi Lykke Petersen; teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet 2005.

¹ Leif Arffmann i A. Pontoppidan Thyssen (udg.), *Dansk Præste- og Sognehistorie*, 1034f.

² Nina Damsgaard, »Den hvide kirke på den grønne høj«, Leif Arffmann m.fl. *Træk af Sct. Johannes Kirkes historie 1941–1991*, Vejle 1991, 55–73.

³ Leif Arffmann, »Sct. Johannes kirke i Vejle, kirken mellem karreerne«, *Haderslev Stiftsårbog* 1979, 120–24.

⁴ Tårnets pyramidetag minder stærkt om det i Hejnsvig, 1918 (*DK Ribe* 2342f.). Det har også mindelser om tårnet i Toreby, Lolland (*DK Maribo* 1003), opmålt 1938 af Kunstakademiets arkitektskole.

⁵ I Sydjylland er Lønborg-Jensen kendt for sine mange mindre kirker i Ribe Amts hedeegne og for udvidelserne af Hejnsvig (1918–19) og Grindsted (1921–23), jf. *DK Ribe* 2342f. og 2235f.

⁶ Jf. H. E. Langkildes generelle karakteristik i *DaBiogrLeks* 3. udg. Det er betegnende, at arkitekten her som Hejnsvig, men i modsætning til sine to sidste kirker i Skåde og Åbyhøj (Århus Amt), undlod at udstyre bygningen med kamtakkede gavle.

⁷ Korstræet er skænket af Hansens og Christensens Møbelfabrik.

⁸ Citat fra Grundtvigs salme: »Herren strækker ud sin arm«.

⁹ Dispositionerne 1956 og 1984 fremgår af *Organist- og Kantorembederne*, 6. udg. 1979 og 7. udg. 1991. Ved en mindre ombygning 2005 ved Bruno Christensen & Sønner fornyedes hovedværkets Principal 8' og Oktav 4'; piber fra sidstnævnte anvendtes til en Oktav 4' i pedalet, indsat i stedet for Nathorn 4'.

¹⁰ Ved ombygningen 1984 blev orglet udstyret med et nyt firemanuals spillebord med elektrisk registratur og setzerkombinationer. Det fjerde manual er beregnet til et 12 stemmer stort svelleværk, der dog endnu ikke er realiseret. Mogens Kochs spillebord findes deponeret i Danmarks Orgelmagasiner.

¹¹ Dispositionen fremgår af *Organist- og Kantorembederne*, 8. udg. 1997. Yderligere oplysninger om kirkens orgler, herunder om interimsinstrumenterne før 1956, findes i Den Danske Orgelregistrant.

¹² Skibet var egentlig bygget til bortlodning for kirken. Men komitéen for kirkebyggeriet købte selv en rest lodsedler og vandt. Kirken vandt således selv skibet.